

művelődéstörténeti műveiről ismeri. Az oxfordi egyetem kiadásában megjelent „Science in Antiquity“ c. munkája görög vonatkozásainak részletes és új szempontok szerint való kidolgozása tulajdonképpen jelen munkája: „Die Wissenschaft der Griechen“. A könyv a görög tudomány történetét tárgyalja Thalesztől Aristotelesig, párhuzamosan ennek a tudománynak a reánk vonatkozó mai jelentőségét is. A görög tudomány kialakulási lehetőségének ismertetését a préhisztórikus idő gazdasági fejlődésének felvázolásával kezdi. Munkája az aristotelesi görög természetszemlélettel zárul, végig kiemezve a természettudományos gondolkodás fejlődését kialakító, sőt az esetek túlnyomó részében megszabó társadalmi struktúrát és gazdasági organizációt. Az új könyv a görög előtti fejlődés vonalát csak érinti — hiszen a Science in Antiquity idevonatkozó gondolatmenete nagyon is részletes. Mégis kitűz és bizonyít egy jellegzetesen materialista és dialektikus tételt: az ifjabb kőkor gazdasági forradalmában, azaz az új termelő eszközök, így pl. az éknek, a primitív gépek az alkalmazásában látja az embernek egyik első, az őt körülvevő természet „leigázására“ irányuló törekvését. És ez a forradalmi állapot az ember öntudatosulási folyamatának — Trencsényi Waldapfel Imre szavait idézve: „az ember természetadta lehetőségei szabad kibontakozásának“ az első kimutatható lépése. Farrington szerint a jövő iskolájában a világtörténelem tanítását két jellemző — fel lehetne ezzel kapcsolatban vetni: a termelőeszközök törvényszerű váltakozásának és fejlődésének dialektikáján alapuló — forradalom köré kellene csoportosítani: az ifjabb kőkor gazdasági forradalma az egyik, a XVIII. század ipari forradalma a másik. A görög tudomány főperiódusainak bemutatása előtt még a keleti tudomány nagyvonalú lépéseiről is megemlékezik. Az ion kezdetek után részletesen szól a miletosi iskoláról és Herakleitosról. Utóbbi és éppen a dialektikus gondolkodás számára sokatmondó vonatkozás kidolgozása azonban oly ötlepszerű, hogy a nagy perspektívát magába foglaló probléma explikációja még a könyv nagyon helyesen kitűzött keretének természettudománytörténetet kereső és produkáló irányvonalától is elmarad. Viszont finom elemzéssel fejt ki azt a hallatlanul érdekes szellemi

folyamatot, mely a görög filozófia kezdeti korában exisztáló természettudományos gondolkodás segítségével a görög filozófia későbbi kialakulásának az emberi gondolat történetében, a hatásait is tekintetbe véve, egyedülálló helyet biztosít. Pythagoras „számfilozófiájával“ kapcsolatban tárgyalja a vallási elem bevonulását a görög filozófiába és a matematikai univerzum létezését. Parmenides, Empedokles, Anaxagoras, Demokritos atomelmélete. Hippokrates orvostudománya, az „empirikus tudomány“ görög igénye; ennek jelszava pl. orvosi vonalon a „mégregeverő helyett orvost“, végül az, hogy hogyan állította ezt az új ismeretmasszát és tudást a görögség az egyetemes emberiség szolgálatába: útjelzői annak az útnak, melyet a görög gondolkodás integráns részét jelentő természettudományos gondolkodás fejlődése — és ennek kimutatása Farrington munkájának célja — a görögöknél megtett. A sokratosi idők társadalomvizsgálata segíti el az angol tudóst szofisztikai szemléletéhez. Ennek eredménye Platon és Aristoteles elmarasztalása árán „az igazi szofisztika“ pozitív kiértékelése.

SEBŐK LAJOS.

MÁNDY IVÁN: FRANCIA KÜLCS.
(Új Idők.)

Amikor látszólag nem történik semmi, az élet akkor is lehet csupa esemény. A lélek síkján játszódó benső történés is feszültséggel tölthet meg egy regényt, de csak ha kivetítve, külső megnyilvánulásaiban ábrázoljuk. A regény nem képzelhető el a tér és idő érzékelhető megnyilvánulása, a változás nélkül. A változatlanról is lehet írni, de csak úgy, hogy beállítjuk a változók közé. Akik ismerik Mándy művészien fölépített, olykor tökéletes novelláit, azok ebből a könyvből elsősorban ezt kénytelenek megállapítani: az író szándéka a Francia kulcsban tisztázatlan. Ez a mű nem novella és nem regény. Éppen az a legfontosabb hiányzik belőle, ami regénnyé tenné: az élet olyan megszerződése, amely akár külső, akár belső változásokon keresztül, határozott lendülettel határozott cél felé törne. Ne hivatkozzék itt senki Krúdyra, hogyhát ő is eseménytelen és Mándy nem is regényt akart írni, legalábbis nem a megszokott értelemben véve. Mándy könyvének eseménytelensége egészen más, mint a Krúdy írásoké. Krúdynak

sokmindent pótló képzelete van és egy állandó benső történést feltételező állapota: az emlékezés. Az emlék kezdete és végpontja között mindenestre szűkségszerűen van valami átmenetiféle, tehát valami változás, még akkor is, ha ennek fuga-szerű visszatérése a változatlanság érzetét kelti bennünk. És ez a lényeges: *bennünk*, az olvasókban milyen nyomot hagy Mándy írása? Nem könnyű erre válaszolnunk. Mándynak is van képzelete és van egy állapota. Képzelete valósághoztapadó s ez még nem baj, de ugyanakkor óvatoss is, fékezi önmagát és korlátozza saját áradását. Ez már viszont néha baj bizony. Mert mi is a benyomásunk a Francia kulcsról éppen emiatt? Az, hogy részlet. Nem érezzük eléggé egésznek, teljesnek, hiába zárul le hangulatilag azzal, hogy a főszereplő, kisiú külváltan élő szülei újból öszeköltöznek. Ez kevés ahhoz, hogy maradandó élményként éljük át. Úgy tetszik tehát, megtaláltuk a könyv legfőbb hibáját: nem ad elég erős élményt mint egész, a részlet-élmények is elhalványulnak. Nézzük csak: egy szálloda bomlik ki előttünk a ködből, (a ködös, foltokban-látás Mándy legfeljebb sajátja) amolyan kopott garniszálló, vagy hasonló, és a szállodában különféle alakok. Méghozzá, ismerjük el, precízen és érzékletesen megrajzolt alakok: biztos életcél nélkül lézengő felemás figurák, facér színészek, zughírlapírók és egyéb kétes egzisztenciák. Noha Mándy képzelete jobbra csak az anyag művészi alakítására szorítkozik és alakjait ezenkívül némi ködréteg is választja el tőlünk, mégis élővé tudja őket tenni — de vajon elég-e ez? Elég-e az, hogy kitűnő emberformáló erővel egy viszonylag ismeretlen területen jár az író? Mert előzménye igazán alig van: Nagy Ignác a Torzképekkel és a Magyar titkokkal, vagy később Molnár Ferenc a Liliommal: a romantika és a giccs. Mándy a külváros vesztélyes talaján úgy mozog, hogy nemcsak kikerüli ezt a két veszélyt, hanem még az egyszerű realitáson is túllép és egy mélyebb valóságélmény felé mutat. De újra kérezzük: elég-e ez? Apró és remek színioltok, ezúttal egy kisiú, a „szerkesztő úr“ fia, Feri szemén át, hol tompább, hol élesebb fényel, szürke hétköznapok egymásutánja kis örömlökkel és kis bánatokkal, finom pszichológia, amelynek legnagyobb erénye a megjelenítés, a félszavakban, mozdula-

tokban, belülről ábrázolt lelki folyamatok friss élményszerű ráncshatása, láttszattagolatlanság ellenére is szigorú kompozíciós gond — minden messzebbre mutató igény nélkül. Mándy a novelláiban máris olyan jelentős írónak bizonyult, hogy talán éppen ez az oka, ha a Francia kulcs minden részletbravúrja mellett is kielégítetlenül hagy minket. Novelláiban meg tudta találni azt a szintézist-jelentő, egységes és magával sodró erejű témát, ami hosszabb-kevesebb írásnál még cserben hagyja. Levegője van és alakjai vannak, kidolgozott technikája, de hiányzik nála az az alapvető probléma, amihez viszonyulhatna életlátása, ami nemcsak érdekessé, hanem erősebben élménnyé is tenné a Francia kulcsot. Ha idáig eljut — és ennek reményében mondtuk el kifogásainkat —, akkor még nagyon sokat várhatunk Mándytól.

SZABÓ EDE

RÓNAY GYÖRGY: A REGÉNY ÉS AZ ÉLET. (Káldor György, 1947.)

Nehéz lenne ennek a könyvnek a műfaját röviden meghatározni. A magyar regényirodalom története, részletes tartalmi ismertetésekkel — mondjuk, az első átlapozás után —, de bárhol beleolvasunk, érezzük, hogy nemcsak irodalomtörténet, de éppannyira irodalomelmélet is, irodalomszociológia és esztétika, stílustörténet és stíluslélektan. Ez a műfaji körülhatárolás, egyben értékelés is: a könyv lényegesen többet ad, mint e műfajok *külön-külön*, vagy akár egymásmellé fűzve, mert Rónay könyvében mindez egyéni szintézisbe jut: az irodalomelmélet különböző ágai, a hatalmas adatkészlet és az egyéni észrevételek gazdagsága kerek egységgé rendeződik élvezetes stílusában. De a könyv organizmusa, belső aránya mégsem az író egyéni stílusából következik első sorban, hanem elméletirői *módszeréből*, amelynek legszembevetőbb vonása, hogy mindig a tárgyalat műből indul ki, abból bontja ki tételeit, nem boncolódik a felvetődő összehasonlítások kitérőibe, a szövegelemzések, idézetek nála *nem előre kitérvett* és megfogalmazott törvények igazolására valók.

Ezt hangsúlyoznunk kell, mert az utolsó évtizedekben, nyilván a szellem-történeti iskola epigonjainak írásaiban elszaporodtak a tárgyi alap híján levegőben lógó elméletek, amelyeket csak a látszat kedvéért „támogatott“ néhány adat és érezni lehetett, hogy minden fá-